

УДК 374.1 (378)

Н.Г. Сидорчук,
кандидат педагогічних наук, старший викладач
(Житомирський педуніверситет)

САМООСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ФАКТОР СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ІВАНА ОГІЄНКА

В статті розкривається вплив самоосвітньої діяльності на становлення особистості Івана Огієнка – видатного вченого, державного, громадського, церковного та культурного діяча.

Сучасна система освіти має стати засобом відтворення й нарощування інтелектуального, духовного потенціалу країни, забезпечити зростання соціальної ролі особистості, здатної стати дієвим чинником модернізації суспільства на засадах реалізації своїх власних творчих можливостей та власної творчої діяльності. Успішне розв'язання визначеного завдання вимагає оновлення підходів державної політики щодо розвитку неперервної освіти на основі саморозвитку, самовдосконалення, самоосвіти.

Носієм основ самоосвітньої діяльності для підростаючого покоління виступає вчитель. Кваліфіковане керівництво самоосвітньою діяльністю та навчання своїх вихованців продуктивним способом самоосвіти можливе за умови особистого володіння самим учителем засобами самоосвітньої навчальної роботи. Тому однією з актуальних проблем сучасної педагогічної науки та практики є оновлення підходів до самоосвітньої діяльності вчителя.

Для глибокого розуміння і правильного розв'язання багатьох сучасних проблем підготовки вчителя до самоосвітньої діяльності великого значення набуває вивчення, теоретичний аналіз і творче використання досвіду, набутого за весь період розвитку нашого суспільства, народної освіти і вищої педагогічної школи зокрема. Історичний підхід дає змогу глибше зрозуміти закономірності розвитку визначеної проблеми, її стану та напрямів подальшого вдосконалення.

Проблема підготовки педагогічних кадрів у Російській імперії була вперше поставлена на державному рівні у 1804р. у зв'язку зі шкільною реформою. При університетах у цей час створювались закриті трирічні педагогічні інститути [1:270-273.]. Потяг до знань, який постійно придушувався самодержавством, час від часу виводив на поверхню суспільного життя видатних енциклопедично освічених представників українського народу. Серед них можна назвати й Івана Огієнка.

Іван Огієнко є одним з тих духовних велетнів, хто допомагав формувати націю, забезпечити їй належне місце у сім'ї європейських народів. Сучасники називали його людиною енциклопедичних знань, праці та обов'язку. І це не випадково. Він, шоста дитина в сім'ї, сповна пізнав нестатки, однак виявив ранній потяг до знань. Мати (батько загинув внаслідок нещасного випадку, коли хлопчикові ледь виповнилося два роки) зробила все, аби син міг вчитися. У 1886 році, закінчивши початкову чотирирічну школу в Брусиліві, Іван з матір'ю пішки дісталися Києва. З дитинства Іванові дуже хотілося вчитися, тому вступив до військово-фельдшерської школи.

За словами І.Огієнка, "перше пробудження української свідомості" сталося саме в Києві, де тамтешні течії визначили його остаточний життєвий вибір: служіння українському народові, його духовному та національному відродженню, розвитку культури та мови. Новий, київський період свого життя І.Огієнко розпочинає з інтенсивної самоосвіти. Він вивчає літературознавчі та історичні дослідження, продовжує писати вірші російською мовою, які у 14-літньому віці друкує у періодичних виданнях Санкт-Петербурга, сам є редактором рукописного журналу - видання учнів військово-фельдшерської школи, відвідує вистави українського театру в Києві. Здобувши початкову освіту, майбутній вчений крок за кроком пройшов шлях учнівства від фельдшерської школи до випускника Київського університету.

Роки студіювання І.Огієнка в університеті припадають на період з 1903 по 1909 роки, коли в Києві як осередку національно-культурного відродження центральної України починається бурхливий процес утворення українських громад, клубів, громадсько-політичних організацій.

Після заснування М.Грушевським у 1905 році Українського наукового товариства в Києві, студент Огієнко залучається до активної участі в його роботі. На запрошення свого вчителя, голови філологічної секції товариства та співредактора його "Записок" В.Перетца, початкуючий філолог поза лекційний час виконує там обов'язки коректора, передача і неофіційного редактора. У цьому виданні з'являються його перші наукові дослідження з галузі українського мовознавства. Співпраця в "Записках" зближує його з М. Грушевським, Б. Грінченком, П. Житецьким. Він охоче відвідує семінари та студійні зустрічі, де збираються прихильники ідеї відродження української національної культури й мови. Так, він активно відвідує філологічний семінар, організований професором Перетцом, з якого вийшло багато відомих дослідників-українознавців.

У 1906 році у Київських часописах з'являється стаття В.Перетца про необхідність заснування українських кафедр в Університеті св. Володимира. Коли ж ці задуми не вдалося здійснити, заплановані курси були впроваджені В. Перетцем у вигляді наукової програми під офіційною назвою "Семинарий русской филологии", який, фактично, був семінаром з історії української літератури. Іван Огієнко, разом з іншими учасниками семінару, щосереді навідувався до помешкання професора для обговорення праць, що їх вибирав кожен із студентів.

Старанний, даровитий на слово і перо, молодий філолог хоче залишитися в університеті для вищих студій. Однак ректор офіційно відмовляє йому. Але ці утиски не можуть зламати наполегливої волі нашого земляка, навпаки – із ще більшою енергією він поринає в науку.

Постійна робота над собою дала позитивні результати. І.Огієнка, який впродовж 1917-1918 років викладав українську мову, українську культуру не лише в університеті, а й на численних курсах, характеризують як бли-

скучого лектора. Студент історико-філологічного факультету Київського університету (пізніше відомий літературознавець, професор) В.Демонтович розповідав, як аплодували студенти новому доцентові Огієнку на ознаку щирого свого подиву й визнання. З усіх доцентських лекцій, виголошених тоді в університеті, ця – найблисучіша. Дослідник сховався з кафедри як переможець, а декан тиснув йому руку.

Плідною виявилася й педагогічна діяльність І.Огієнка. Значну увагу він приділяв становленню національної школи та вихованню в ній дітей як патріотів України і разом з тим високоосвічених і культурних людей. У своїй невмирущій педагогічній спадщині І.Огієнко відзначав, що народ України багатий талантами. Споконвіку, переборюючи чималі труднощі, він плекав свою культуру, оберігав мову, примножував духовні цінності, передаючи їх наступним поколінням. Розв'язання визначеного завдання в усі часи реалізувалося завдяки передачі підростаючому поколінню кращого досвіду, накопиченого старшими поколіннями.

Загальноприйнятою є думка, що найбільш дієвим чинником позитивного впливу на учнів є навчальна діяльність. Але таку думку можна вважати істиною лише у тих випадках, коли учень зацікавлено й відповідально ставиться до навчального предмету. Коли ж навчальна діяльність для учня є вимушеним і далеко не привабливим обов'язком, то навчання в школі може стати чинником негативних виховних впливів на нього. Як зазначав І.Огієнко, найкраще зміст освіти усвідомлюється і засвоюється учнями за умови, коли він стає предметом їх власної діяльності. Основою мотиваційного аспекту навчання є формування в учнів найрізноманітніших потреб, що відповідають цілям всебічного виховання. З умови такого навчання дедалі більше активізується навчальний процес: учні намагаються зіставляти й аналізувати явища, проводити досліди, експериментальні й практичні роботи, використовують додаткову літературу, самостійно оцінюють явища, події, факти.

"Навчити дітей учитися" – ось одне з найважливіших правил учительської професії. Це означає сформувати раціональні прийоми розумової і фізичної праці, навчити спостерігати, досліджувати, працювати з друкованим словом, довідниками, логічно мислити.

Своєрідною творчою лабораторією стала праця Івана Огієнка в Київській гімназії. У спільній творчій праці зі своїми учнями в Публічній та Лаврській бібліотеках він уміло виховував у них потяг до знань та творчого їх застосування. Учителю та учні працювали як партнери, взаємно доповнюючи і підтримуючи один одного. Про справжнє розливальне навчання, що здійснював І.Огієнко, свідчать уміння гімназистів не лише правильно писати кожний орфографічний факт, але й історично пояснювати його.

Вважаючи книгу основним джерелом самостійного отримання знань і духовності, І.Огієнко ретельно досліджує долю української книги, яка протягом віків була невіддільна від історії нашого народу. Докладно висвітлює вчений стан українського друкарства, починаючи з 1491 року, коли Україна у цій справі займала друге місце у слов'янському світі після чехів. Виділяючи певні етапи становлення вітчизняної друкарської справи, І.Огієнко аналізує її стан і в роки радянської влади, відзначаючи перекошення у її розвитку у цей час, зокрема заборону історичного словника, підготовленого у 30-ті роки XX ст. цілою групою авторів.

Вивчення історії української книги дало можливість І.Огієнку детально дослідити творчість українських письменників та поетів, Огієнко показує не тільки красу і велич нашого українського народу, відкриває його чарівну душу, але й розкриває фактори становлення наших видатних земляків.

На думку І. Огієнка, провідну роль у вихованні майбутньої поетеси Лесі Українки відіграла О. Косач, її мати, сестра М. Драгоманова, письменниця. Олена Пчілка багато писала, перекладала, видавала в Києві двотижневик "Рідний край". Вона поклала на себе виховання своєї хворої дочки. І Леся, як зазначає І.Огієнко, завдяки включенню її у самоосвітню діяльність, отримала прекрасну освіту.

Окремого наголосу потребує самостійне вивчення Іваном Огієнко великої кількості іноземних мов. Російською мовою навчається в військово-фельдшерській школі, цією мовою писав перші вірші. Відвідуючи лекції В.Перетца в університеті, Огієнко проявляє глибокий інтерес до української мови – і цей інтерес не згасає протягом життя.

У творчому доробку вченого більше 1000 найменувань. Написання більшості з них було б не можливим без знання класичних мов, європейських, слов'янських. У 5 томі десяти томної "Історії церковно-слов'янської мови" автором подано історичний, лінгвістичний, палеографічний огляд старослов'янських писемних пам'яток болгарської, сербської, чеської, української північно-руської редакції.

Для написання фундаментального дослідження "Історія українського друкарства" Огієнку довелося працювати в архівах Кракова, добре орієнтуватися у польській мові. Разом з тим професор досконало володіє, крім польської, сербською, чеською, німецькою, англійською. Приступаючи до перекладу Св. Письма, зовсім молодим, робить ґрунтовну підготовку, осягаючи давньогрецьку, латинь, старовірську.

Наукові мовознавчі висновки вченого переконливі і перспективні, бо вони створювалися на широкій порівняльній основі.

В результаті своєї наполегливої самостійної праці свій природжений хист вченого, педагога, державного, громадського, церковного та культурного діяча І.Огієнко однаковою мірою успішно реалізував як мовознавець, редактор і видавець, перекладач і поет, ректор і міністр, митрополит та історик української церкви. Власним прикладом життя Іван Огієнко довів, що людина виключно працелюбною здатна долати найскладніші перешкоди в досягненні мети.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Эскин М.И. Педагогические институты при университетах // Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР. – М., 1973. – С.270-273.
2. Огієнко І.І. Історія української літературної мови / Упоряд. М.С.Тимошик. – К.: Либідь, 1995. –296с.

Матеріал надійшов до редакції 16.11.2001 р.

Сидорчук Н.Г. Самообразовательная деятельность как фактор становления личности Ивана Огиенко.

В статье раскрывается влияние самообразовательной деятельности на становление личности Ивана Огиенко – выдающегося ученого, государственного, общественного, церковного и культурного деятеля.

Sydorchuk N.G. Self-educational activity as a factor of moulding the personality of Ivan Ogiyenko.

The article is an attempt to discover the influence of self-educational activity on moulding of the personality of Ivan Ogiyenko the outstanding scientific, state, public, church and cultural figure.